

Kurkistus neljän maahanmuuttajan arjen kielivalintoihin

Maija Lappalainen

Opiskellessani ruotsin kieltä Jyväskylän yliopistossa vuosina 2004–2010 huomasin, että kieliopin ja oikeiden sanamuotojen sijaan minua kiinnostaa enemmän kielen kommunikatiivinen luonne. Kieli on asia, jonka huomaa vaikuttavan ihmiselämään varsinkin silloin, kun kieltä ei osatakaan äidinkielen tavoin. Siksipä päädyin tekemään ruotsin kielen pro gradu -tutkielmani maahanmuuttajien kielellisestä arkipäivästä – siis siitä, mitä kieliä he käyttävät arjessaan ja miten he perustelevat tietyn kielen valintaa eri tilanteissa. Minua kiinnosti, miten kielet, niiden osaaminen ja osaamattomuus, vaikuttavat maahanmuuttajien elämään.

Haastattelin tutkimustani varten neljää henkilöä, jotka ovat asuneet Suomessa muutaman vuoden ajan ja käyttävät enemmän ruotsia kuin suomea arjessaan (tämä rajausta pääaineeni vuoksi). Kolme haastatelluista on saapunut Suomeen oman tai perheenjäsenen työn vuoksi ja yksi avioiduttuaan suomalaisen kanssa. Kaikki neljä henkilöä ovat koulutettuja ja he osaavat muiden kielten lisäksi myös englantia, mikä on vaikuttanut heidän kielivalintoihinsa eri tilanteissa Suomessa.

Haastatteluista käy hyvin ilmi, että haastatellut henkilöt elävät hyvin monikielistä elämää. Heille on hyvin tavallista käyttää englantia ja ruotsia (sekä tietenkin äidinkieltään), mutta myös muita kieliä, kuten suomea, käytetään jossain määrin. Äidinkielen käyttö rajoittuu lähinnä perhepiiriin ja uutisten seuraamiseen haastateltujen kotimaista ja muualta maailmasta. Englanti valitaan yleensä silloin, kun kommunikoidaan monikielisessä ystäväpiirissä tai luetaan uutisia ulkomailta. Useimmiten tilanteet ovat kuitenkin monikielisiä joko niin, että molemmat käyttävät useampaa kieltä eli vaihtelevat vähintään kahden kielen välillä tai niin, että yksi käyttää yhtä kieltä, toinen toista kieltä. Tällaisissa tilanteissa kielet ovat usein englanti ja ruotsi. Haastatellut käyttävät mielellään englantia erilaisissa asiointitilanteissa, koska he tuntevat tulevansa tällöin paremmin ymmärretyiksi. He myös osaavat keskustella mutkikkaista asioista helpommin englanniksi. Vaikka kolme neljästä haastattelusta tehtiin ruotsiksi (yhdessä käytettiin englantia), haastatelluilla on heidän oman käsityksensä mukaan liian huonot taidot ruotsissa, jotta sitä voisi käyttää arjessa enemmän. Kommunikoinnissa pyritäänkin tavallisesti helppouteen ja sujuvuuteen, ei tietyn kielen käyttöön, joten on täysin luonnollista, että kieleksi valitaan ruotsin sijasta parhaiten osattu yhteinen kieli eli useissa tapauksissa englanti.

Kertoessaan kielivalinnoistaan eri tilanteissa haastatellut tuovat esille tekijöitä, jotka vaikuttavat ruotsin (rajoittuneeseen) käyttöön. Samanlaisia tekijöitä tulisi varmasti esille myös silloin, jos tiedusteltaisiin maahanmuuttajien suomen kielen käyttöön vaikuttavia asioita. Seuraavat kielen käyttöön vaikuttavat tekijät ovat siis yleistettävissä ruotsin lisäksi myös suomen kielen käyttöön:

1. puutteet sanastossa
2. muut kielelliset puutteet (esim. kieliopissa ja ääntämisessä)
3. ruotsin/suomen variantit (murteet)
4. riittämättömät tiedot suomalaisesta yhteiskunnasta

Seuraavassa on esimerkkejä haastattelujen niistä kohdista, joissa haastatellut kertovat, miten heidän riittämätön tietonsa eri asioista vaikeuttaa ruotsin käyttöä. Suurimmaksi osaksi vaikeudet johtuvat sanastosta:

(1) Tiedotusvälineiden seuraaminen

ML har det blivit några svårigheter när du har läst några svenskspråkiga eller finskspråkiga webbsidor eller lyssnat på radio

Mies nå just det så många ord som förstår inte jag speciellt radion alltså du får höra dom i många olika situationer och alltså först tittar jag i ordboken och jag vet

(2) Kommunikointi ystävien kanssa

Nainen - - - när jag skulle vilja säga någonting roligt alltså skämta lite men det går inte så bra på svenska alltså för att jag vet inte så många specifika ord alltså vara precis alltså att uttrycka precis som jag menar

Kuten esimerkistä (1) käy ilmi, aina ei riitä, että tietää sanan yhden merkityksen, koska merkitys voi vaihtua tilanteesta toiseen. Eri merkitykset onkin tarkistettava sanakirjasta. Haastatellut tuntevat myös, etteivät pysty ilmaisemaan itseään tarkasti sanaston puutteiden takia, kuten esimerkki (2) osoittaa. Sanaston puutteiden lisäksi haastatelussa mainitaan kielellisistä vaikeuksista ääntämisvaikeudet ja puutteet kieliopin osaamisessa.

Ruotsin variantit ja varsinkin murteet ovat olleet haastateltujen murheena, koska murteissa on ”niin erilaiset intonaatiot”, kuten yksi haastelluista asian ilmaisee. Murteiden ymmärtämistä ei opitakaan koulunpenkillä vaan aidoissa tilanteissa murteenpuhujien kanssa. Neljäs ruotsin kielen käyttöön vaikuttava asia on suomalaisen yhteiskunnan tuntemus:

(3) Asiointi Kelan toimipisteessä

ML det är alltid så om det handlar om såna saker som har så svåra ord eller nåt så det är alltid hemskt att försöka att förklara på ett annat språk än sitt modersmål

Mies speciell om du kommer från ett andra län du har det är inte samma systemet och sen även om du tolkar systemet till engelska det kanske inte vara samma sak

Esimerkissä (3) haastateltava tuo esille, kuinka suuri haaste on ymmärtää kieltä, jos ei tunne kyseessä olevaa asiaa edes omalla äidinkielellään. Voi vain kuvitella, miten vaikeaa asioiminen muun muassa Kelassa on, jos esimerkiksi koko sosiaaliturvajärjestelmä omituisine sanoineen on henkilölle ennestään tuntematon. Haastateltu huomauttaa vielä, että englanninkaan käyttö ei tällaisessa tilanteessa auta. Miten siis käy, jos käytetään ruotsia tai suomea?

Se, että haastatellut ovat osanneet englantia ennen Suomeen saapumistaan, on vaikuttanut muiden kielten

käyttöön. Englannin käyttö on osaltaan helpottanut yhteiskuntaan integroitumista, koska näin haastatellut ovat voineet alusta asti kommunikoida kantaväestön ja muiden maahanmuuttajien kanssa ja ottaa asioista selvää englanniksi. Toisaalta englanti syrjäyttää vieläkin ruotsin tai suomen varsinkin tilanteissa, joissa halutaan ymmärtää toista tai ilmaista itseään tarkasti. Englanti on siis toisaalta portti suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta hidastamalla suomen tai ruotsin oppimista se voi koitua todelliseksi esteeksi syvempään integroitumiseen.

Suomeen kotoutumisen kannalta on tärkeää, että maahanmuuttajia kannustetaan Suomen virallisten kielten käyttöön. Näin he voivat paremmin integroitua yhteiskuntaan sekä kommunikoida ja ottaa asioista selvää Suomessa eniten puhutuilla kielillä. Toisaalta kotouttamisessa on huomioitava suomalaiseen yhteiskuntaan perehtyminen myös hyvin konkreettisella tasolla niin, että esimerkiksi eri viranomaisten kanssa asioiminen Kelasta koululaitokseen ei kaadu puutteelliseen tietoon viranomaisten tarjoamista palveluista. Maahanmuuttajilla on iso tehtävä oppia käyttämään suomea tai ruotsia luontevasti jokapäiväisissä tilanteissa. Kielen oppiminen sisältää muun muassa perusasioiden kuten sanaston ja kieliopin oppimista, mutta haasteellisinta saattaa olla kielen tilanteisen käytön omaksuminen. Kommunikatiivisen luonteensa vuoksi kieltä ei voida käyttää eri tilanteissa samalla tavalla, vaan jokaiseen tilanteeseen pätee omat sääntönsä. Ja nämä säännöt omaksutaan vain käyttämällä kieltä, erehtymällä ja oppimalla virheistä.

Kirjoittaja valmistui vuonna 2010 Jyväskylän yliopistosta filosofian maisteriksi pääaineenaan ruotsin kieli. Syyskuussa 2011 hän aloittaa tutkimusavustajana Soveltavan kielentutkimuksen keskuksen Integroituminen ammattiyhteisöihin Suomessa -hankkeessa.

Lähde

Lappalainen, M. 2010. Medborgarskap och språkfärdighet. Språkfärdighet hos medborgarskapssökandena och språken i den medborgerliga vardagen. Pro gradu -tutkielma. Kielten laitos, ruotsin kieli, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/urn:nbn:fi:jyu-201008192476>.